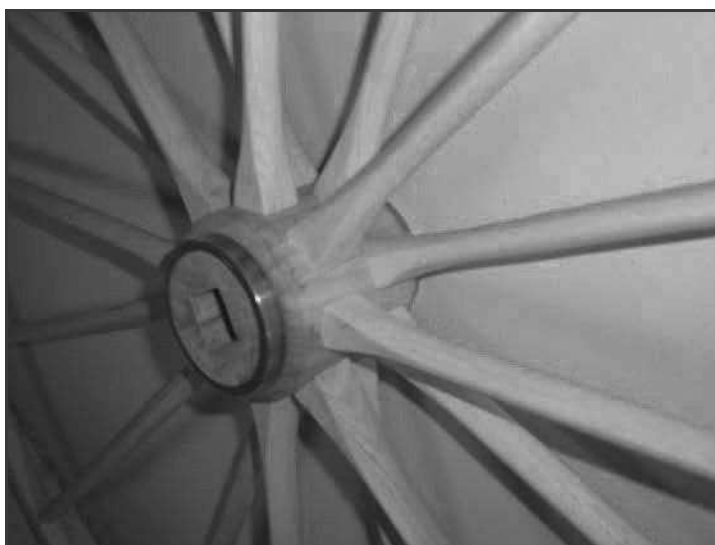

Návrh na udělení titulu
NOSITEL TRADICE LIDOVÝCH ŘEMESEL

Augustinu Krystyníkovi

v oboru kolářská výroba

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Rožnov pod Radhoštěm 2009

Osobní údaje kandidáta

Jméno a příjmení: Augustin Krystyník

Narozen: 27. 8. 1952 ve Vsetíně

Státní občanství: Česká republika

Adresa bydliště: 755 01 Vsetín, Bratří Hlaviců 94

Adresa pracoviště: 756 04 Nový Hrozenkov, U kostela 450, tel. 777 227 000

e-meil: krystynik@atlas.cz

Obor uchované řemeslné tradice: kolářská výroba

Úvodem

Kolář patřil vedle kováře k nejvýznamnějším řemeslníkům na vesnici. Vyráběl kola všech velikostí, zhotovoval celé žebřinové i deskové vozy, trakaře, táčky, dvoukolové káry a čtyřkolové vozíky. K jeho výrobkům patřily také sáně – „hnojačky“ na vození hnoje a rohačky“ na svázení dřeva, dřevěné části pluhů, brány, sochory, nejrůznější držadla, násady a topora pro zemědělské nářadí a řemeslné nástroje. Běžnou náplní jeho práce byly také opravy rozlamaných a poškozených dřevěných součástí zemědělského nářadí a strojů.

Základním výrobkem každého koláře zůstával vůz, jeho chloubou dobře udělané kolo. Konstrukce kola byla dána kombinací několika druhů dřevin různého charakteru a vlastností, které vytvářely sourodý komplex, schopný spolehlivě vyhovět všem provozním nárokům. Proto výběru suroviny a jejímu uskladnění věnovali koláři maximální pozornost. Pracovali výhradně se dřevem tvrdým a dokonale vyschlým.

Každý kolář spolupracoval s kovářem, který většinu jeho výrobků opatřil kováním. Proto bývali oba řemeslníci ve společném cechu. Kolář tvořil dřevěné dílo, které kovář opatřil kováním. V 16. století se dokonce úředně ztvrdilo, že „kovář je povinen koláři vůz okovat, ale sám nesmí vozy překupovat a s nimi obchodovat“.

Postupující mechanizace na venkově ve druhé polovině 20. století znamenala zánik kolářství a v současné době se s tímto řemeslem setkáme jen velmi zřídka. Vytlačení vozů z běžného užívání ztratilo své hlavní opodstatnění.

V Novém Hrozenkově však přetrvalo kolářské řemeslo v rodině Augustina Krystyníka, který je jedním z posledních vyučených kolářů v České republice.

Profesní životopis se zaměřením na péči o uchování tradice v oboru

Kolářská výroba a zájem o práci s masivním dřevem provází Augustina Krystyníka již od dětství. Narodil se v roce 1952 v Novém Hrozenkově jako nejmladší syn v rodině koláře Pavla Krystyníka, který se řemeslu vyučil již v roce 1923 v nedaleké obci Hovězí u kolářského mistra Františka Kašpara. Po svatbě se opět vrátil do Nového Hrozenkova, kde si ve třicátých letech otevřel kolářskou živnost. Nejprve pracoval ve stodole, ale nevyhovující podmínky jej donutily vystavit novou a moderněji vybavenou dílnu, která svými parametry vyhovuje dodnes. Kolařině se nejprve vyučil jeho nejstarší syn Pavel, který v letech 1952 – 1956 navštěvoval učňovskou školu zemědělskou v Chýši.

Mladý Augustin vyrůstal v prostředí otcovy dílny, kde se ještě vyráběly kola, opravovaly žebřinové vozy a rozlámaná kola pro místní drobné sedláky, kolečka, táčky, ale také hotovily topora k pantokům, topůrka k sekerkám, kosiska, dřevěné části pluhů, senné vidle a další kolářské výrobky. Poznal také, co obnáší závěrečná kovářská práce, která následovala vždy po dokončení kolářského výrobku. Okutí kol se tehdy provádělo u mistra Josefa Stupky. Práce se dřevem ho bavila a svému otci často pomáhal.

Po absolvování základní devítileté školy v Novém Hrozenkově nastoupil do Zemědělského učiliště v Horním Benešově a začal se učit v oboru kolář. Již na škole byl velmi zručný, neboť spoustu praktických dovedností znal z dílny svého otce. Vzhledem k tomu, že byl znám jeho původ z kolářské rodiny, byly na něho kladeny i větší požadavky. Za dobu svého učení sám vyrobil tři kusy kol, pojízdný včelín a další stavebně truhlářské výrobky.

Praxi ve třetím ročníku získal v dílně svého otce, která v té době byla začleněna do JZD Nový Hrozenkov. Závěrečné zkoušky složil úspěšně v roce 1970. Praktické dovednosti spočívaly tehdy ve zhotovení žebříku, několika násad na nářadí a váleudy.

Po vyučení nastoupil do družstva Beskyd v Novém Hrozenkově, které se specializovalo na výrobu dýhovaného nábytku. Rodinné vztahy ho ale po čase přivedly do Vsetína, kde až do roku 1989 pracoval v pomocné dřevařské dílně při místní zbrojovce. Zde mohl využít své znalosti práce se dřevem, a tak se mu dostalo příležitosti opravovat vozy, kola, sáně a vyrábět násady. Hlavní náplní jeho práce však byly opravy střešních konstrukcí veřejných budov a nábytku. Jednou do roka zde zhotovili alegorický vůz.

Se změnou politické situace v roce 1989 se otevřely možnosti soukromého podnikání. Augustin Krystyník se po letech vrátil do dílny svého otce v Novém Hrozenkově, kde měl veškeré nářadí a strojní vybavení. S nadšením se začal věnovat svému řemeslu a všeobecně

práci se dřevem. Nabídek z oboru zpočátku nebylo mnoho, proto se specializoval na stavební truhlářství a vyráběl zejména dřevěný inventář pro potřeby chrámů. Přijal i několik zaměstnanců a vyučil učně v oboru truhlář.

Postupem času, v průběhu 90. let se začaly čím dál více objevovat zakázky na opravu starých kol, vozů, bryček, sání, kočárů nejprve ze strany soukromých sběratelů, movitějších majitelů chalup a později i muzeí. Tím, že kolářské řemeslo všeobecně v průběhu druhé poloviny 20. století vzhledem se změnou systému v zemědělské výrobě postupně ztrácelo na významu a zanikalo, stal se Augustin Krystyník jedním z mála odborníků ovládající toto starobylé a zanikající řemeslo v České republice. Díky známosti, kterou si během let vybudoval, se stal vyhledávaným kolářem. Specializuje se na tradiční kolářskou výrobu všech typů loukoťových kol, celých vozů, vozíků, trakařů, plužních koleček, opravuje i jednotlivé součásti, ale provádí i repase starých bryček, sání a kočárů. Zhotovuje také kola na staré automobily veterány. V letošním roce vyrobil kompletní žebřinový vůz na objednávku Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Vše vyrábí tradičním způsobem, kdy většina činnosti a výrobních postupů je ryze ruční prací. Strojní vybavení, které používá, zdědil po svém otci, který dílnu v průběhu svého aktivního pracovního života zmodernizoval. Již ve 40. letech si pořídil tyto dřevoobráběcí stroje - pásovou pilu, soustruh na elektrický pohon, stojanovou vrtačku a hoblovací stroj. Z této doby pochází také horizontální jednolistová pásová pila na řezání kulatiny, která je dodnes plně funkční.

Mimo vozy a kola hotoví Augustin Krystyník i nejrůznější násady a topora pro zemědělské nářadí a řemeslné nástroje.

V posledních letech se mu podařilo navázat spolupráci s restaurátorem historických kočárů Václavem Obrem, pro kterého provádí veškeré opravy všech typů loukoťových kol.

Kolářské řemeslo předává dále, ve své dílně zaučuje jednoho učně, který již mnohé kolářské práce ovládá.

Popis technologie výroby kola a dalších kolářských výrobků

Základním surovinou v kolářské výrobě jsou přírodně vyztřálá, dokonale vysušené tvrdá dřeva listnatých stromů zejména jasan, dub, buk, jilm a akát. Jejich výběru a zpracování věnuje Augustin Krystyník poměrně velkou pozornost. Kmeny těchto stromů sám zpracuje pomocí malého domácího katru na hranoly, fošny a desky potřebné tloušťky, které poté suší venku uložené ve štosech, později v dílně na policích. Přirozené schnutí dřeva i několik let je v kolařině velmi důležité.

Samotná výroba kola, které je základním kolářským výrobkem, je rozdělena na několik fází, dle jednotlivých částí kola. Při stavbě kola se hotoví postupně náboj, neboli hlava, špice – paprsky a loukotě. Nakonec se tyto celky spojí dohromady.

K základním pracovním nástrojům, které používá patří ostrá dláta, pořizy, rašple, pilníky, kolářský čepovník pro tvarování čepů, hoblíky, různé druhy ručních pil, vrtáky – nebozezy, tzv. bukšáky. Strojní vybavení zajišťuje pásová pila, soustruh, stojanová vrtačka, které pocházejí ještě ze 40. let minulého století. Dílna je vybavena také hoblíci, kolářskou stolicí – kobylinou a dalším nezbytným pomocným vybavením.

Postup výroby kola je náročný proces, který vyžaduje značnou přesnost, neboť jednotlivé části musí do sebe zapadnout. Přitom se na spoje nepoužívají žádná lepidla ani tmely.

Hlava kola se zhotovuje z přírodně vyztřálého mimostředového materiálu, který musí dobře i několik let proschnout. Nejčastěji se užívá dřevo jilmové, nebo dubové. Hranol se opracuje nejprve na soustruhu pomocí hrubého uběráku a dalších dlát na potřebný válcovitý tvar podle typu kola. Poté se vyvrtají díry pro špice. Takto připravený polotovar se upne do hoblíce, a pomocí kolářského rohového dláta se vyhraní zádlaby a sedla pro špice do hranatého tvaru. Ten nejlépe zajišťuje soudržnost a pevnost naražených špic.

K výrobě špic slouží výhradně dřevo jasanové, které je houževnaté a pružné a nejlépe tak vyhovuje provozním nárokům kola. Jejich tvar se nejprve předkreslí, poté nahrubo nařeže z fošen na pásové pile i s hranatými čepy. Nakonec se špice ručně v hoblíci dokončí pomocí pořizy, špic-háku, menšího pořízku a hoblíku tzv. vlašťovky. Konečný tvar špic se odvíjí opět od druhu a velikosti kola. Nakonec se vyhladí smirkovým papírem.

Následuje další fáze narážení – nabíjení špic do hlavy. Aby se špice lépe narážely, používá kolář speciální stolicí, tzv. kobylinu, do které se střed upne jako do svěráku. Při výrobě kolečka na trakař se špice naráží rovně, u vozu mírně šikmo a u bryček se střídají rovné a mírně šikmé. To proto, aby se kolo při jízdě nekymácelo. Špice se vždy naráží ob jednu díru, aby se střed nerozštípl.

Po narazení všech špic se na jejich koncích kolářským nástrojem tzv. „čepovníkem“ vytvaruje válcový čep.

Loukotě, tvořící obvod kola, se vyřezávají na pásové pile z dubových nebo jasanových fošen. Přitom se vybírá takové dřevo, aby neobsahovalo jádro, střed ani běl. Jejich tvar se předem naměří a narýsuje kružidlem. Po jejich vyřezání na pásovcce se naznačí otvory pro čepy paprsků, které se vyvrtají.

K nasazování loukotí se hlava i s nabitými špicemi opět upne do kobyliny. Loukotě se nasazují postupně. Do každé z nich se ještě pilkou – šrákovicí vyřeže mírný zářez. Do těchto zářezů se po nasazení loukotí na špice vklepává rohový plíšek, který slouží ke zpevnění a zajištění soudržnosti obvodu kola. Špice zasazené do loukotí se ještě zajistí klínkem. Nakonec se pilkou odřežou zbytky klínků a kolo se podle potřeby zarovná rašplí, shobluje pořizem a začistí smirkovým papírem.

Teprve po sestavení kola se do hlavy vrtá díra pro čep nápravy. Otvor se vrtá buď cylindrický, nebo slabě kónický podle toho, jak je vytvarován čep nápravy. K tomu se používá velký kolářský nebozez, zvaný bukšák.

Dříve s každým kolářem spolupracoval kovář, který kolo opatřil kováním. Dnes si pan Krystyník provádí většinu kovářských prací sám, neboť i kovářů je nedostatek. Vlastní malou kovářskou výheň, kde si připravuje potřebný materiál a polotovary. Okuje hlavu kola a na vnější část nahodí železnou obruč tzv. „ráf“. Složitější úkony provádí vyučený kovářský mistr.

Mimo jednotlivá kola vyrábí pan Krystyník různé dřevěné vozíky, žebřinové vozy, trakaře, kolečka - táčky, sáně na svážení dřeva. V posledních letech se specializuje také na opravy – repase historických bryček, kočárů a sání. Běžnou náplň jeho práce tvoří i hotovení nejrůznějších násad pro pracovní nástroje a zemědělské nářadí, k nimž patří topůrka a topora pro sekery, pantoky, motyky, rýče, krumpáče, hřídele k pluhům apod.

Předávání zkušeností

Augustin Krystyník je pokračovatelem rodové tradice a jedním z posledních vyučených řemeslníků v tomto oboru v České republice. Během let vyučil i několik učňů v oboru truhlář, kteří však získali i základní znalosti a dovednosti v kolářské práci.

Předávání zkušeností a znalostí z oboru bere jako součást svého řemesla, aby tradice výroby pokračovala. Od roku 2008 zaučuje ve své dílně nadějněho mladého učně, který se během této praxe seznámil nejen s kolářskou výrobou, ale řadu technologických postupů sám ovládá.

Informace o prezentaci řemesla veřejnosti

Prezentaci kolářského řemesla na veřejnosti považuje Augustin Krystyník za součást své profese. Tím napomáhá tomu, aby se kolařina nevytratila z povědomí lidí. Přitom se snaží reprezentovat nejen své řemeslo, ale také obec, ze které pochází a kde se tradice této profese dodnes udržela.

Pravidelně se účastní programu Den řemesel a setkání kovářů, který každoročně připravuje Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Kolářské řemeslo přibližuje i dětem, rovněž ve Valašském muzeu na programu s názvem „Jak se dříve ...“. Navštěvuje také další řemeslné programy ve Strážnici, Gorolské dny Jablunkově, ale také v Praze, kde se setkávají mistři řemeslníci v Tylcově dvoře. V neposlední řadě kolářskou výrobu prezentuje přímo v Novém Hrozenkově, každoročně u příležitosti konání poutní slavnosti a Dnu řemesel, který pořádá kulturní sdružení obce v areálu Památníku malíře Antonína Strnadela.

Velmi významnou událostí, které se pan Krystyník účastní, je mezinárodní sraz mistrů kolářského řemesla tzv. Josefkol, který pořádá restaurátor historických kočárů Václav Obr v Čechách pod Kosířem. V letošním roce proběhl již druhý ročník, spojený rovněž s prezentací kolářské práce veřejnosti.

V roce 2001 natočil i populární dokument s názvem: Umění mistra koláře, kde ukazuje výrobu dřevěných koleček, na Valašsku nazývaných „táčky“

Jak bylo řečeno, velmi úzce spolupracuje s restaurátorem Václavem Obrem, který se zabývá rekonstrukcí starých kočárů. V Čechách pod Kosířem založil i muzeum kočárů.

Svou činnost prezentuje rovněž na webových stránkách www.inex.cz/krystynik.

Závěrečná doporučení

Kolářství patřilo společně s kovářstvím k tradičním řemeslům na vesnici, spojených převážně se zemědělským hospodařením. Výrobky profesionálních kolářů zůstaly prakticky od poloviny 19. století stejné, výrazně se neměnila ani technologie výroby. V prvních desetiletích 20. století došlo jen k modernizaci strojního vybavení dílen.

Kolář Augustin Krystyník je nositelem tradičního venkovského řemesla, které však v průběhu druhé poloviny minulého století, vlivem modernizace v zemědělství postupně ztrácelo na svém významu a v současné době zcela vymizelo z venkovských obcí a to nejen na Valašsku, ale po celém území České republiky. Pan Krystyník je tedy jedním z posledních mistrů v tomto oboru řemeslné výroby. Pokračuje v rodinné tradici a zachovává generacemi odzkoušené výrobní postupy. Pracuje výhradně s tvrdými dřevy listnatých stromů, jejichž používání je v tomto oboru nenahraditelné. Kolářské řemeslo prezentuje na veřejnosti, snaží se lidem přibližovat dříve tak běžný a nepostradatelný obor lidové řemeslné výroby.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Nominace na titul

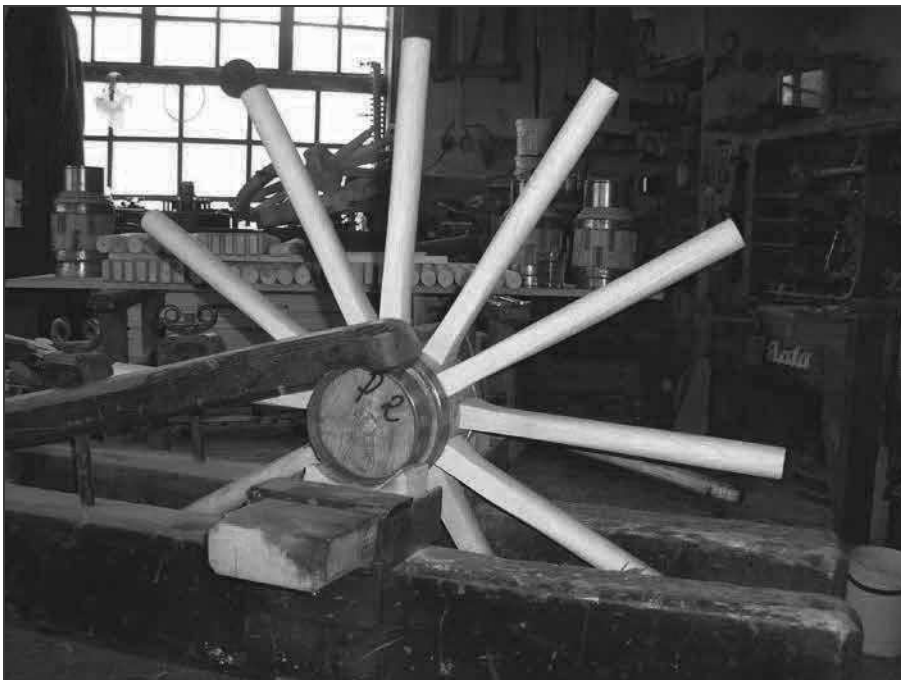
*NOSITEL TRADICE
LIDOVÝCH ŘEMESEL*

Augustin Krystyník

kolářská výroba

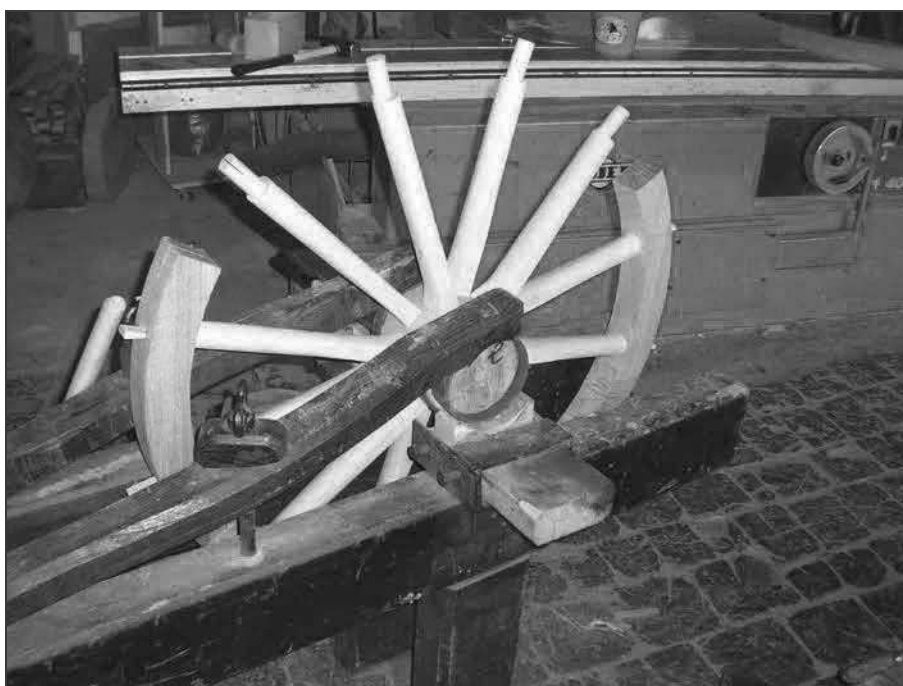
obr. 1 kolářské polotovary - náboje s kováním a špice

obr. 2 náboj s nabitými špicemi upnutý do kobyliny

obr. 3 rozdělaná kola

obr. 4 nasazování loukotí na kobylině

obr. 5 vrtání otvoru pro čep nápravy – kolářským vrtákem bukšákem

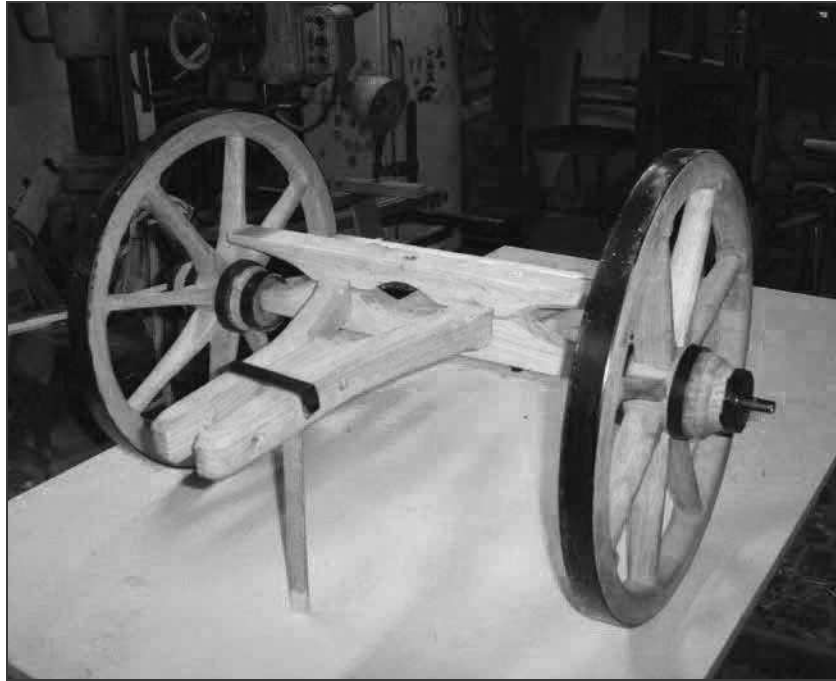
obr. 6 hranění čepů kolářským dlátem - děropáčem

obr. 7 kolo na lehký vozík

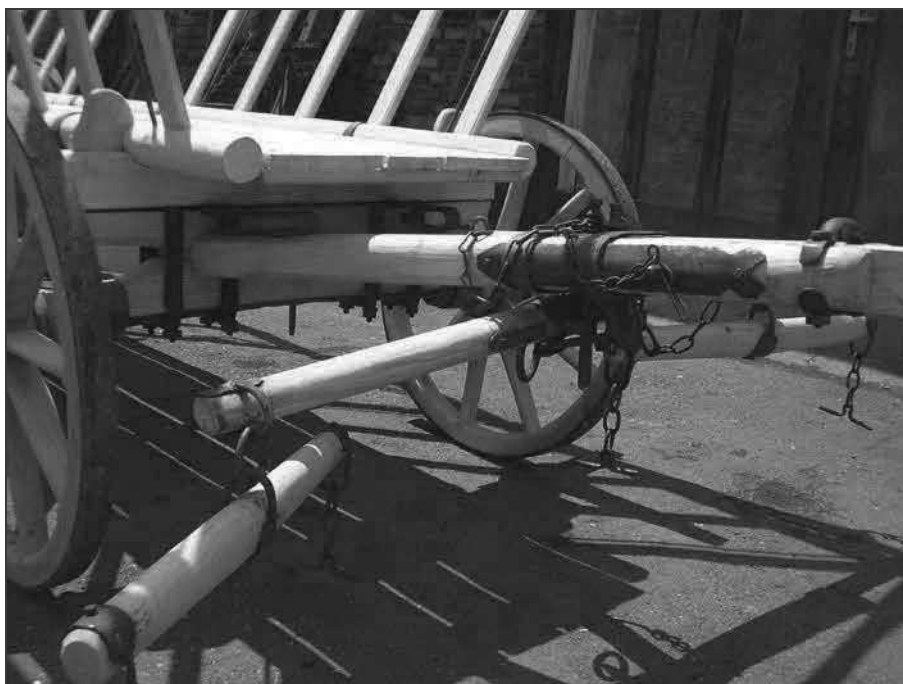
obr. 8 kočárová kola

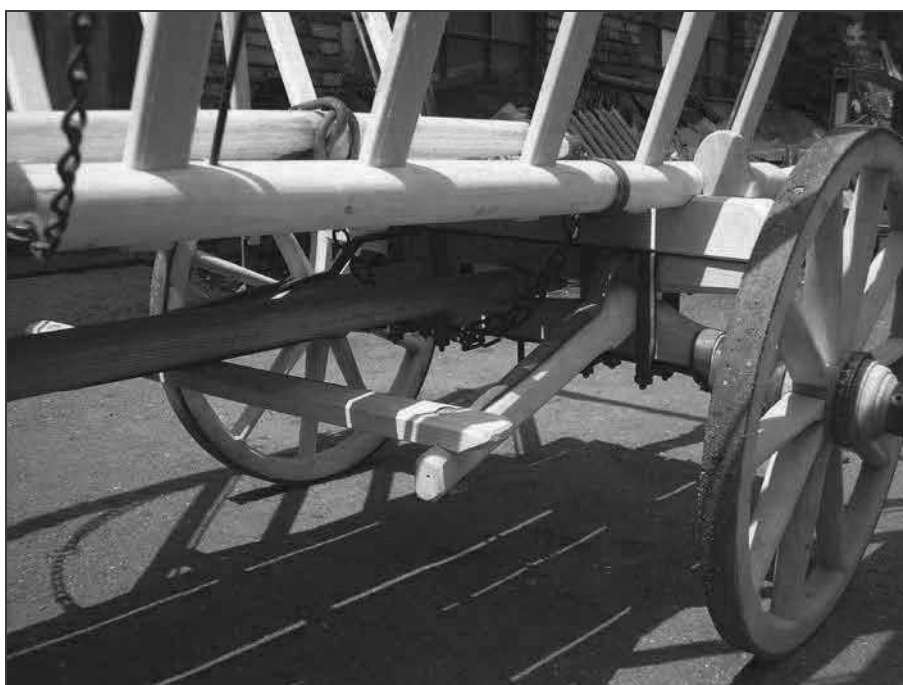
obr. 9 přední skládka na vozík

Obr. 10 vozík malý -žebříňák

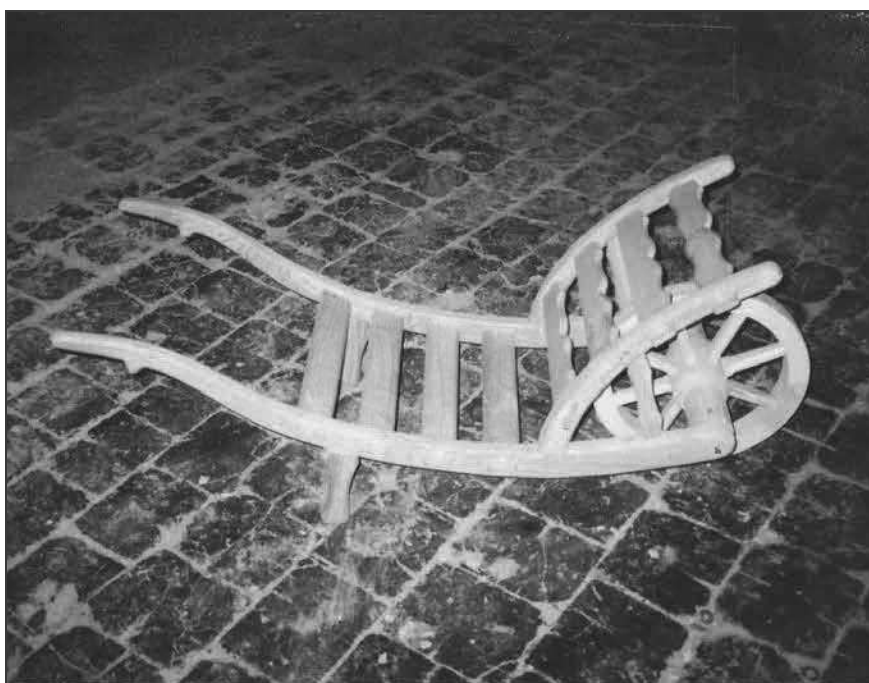
obr. 11 část žebřinového vozu - přední skládka s ojem a váhami

obr. 12 část žebřinového vozu - podjízď na přední skládce

obr. 13 plužní kolečka

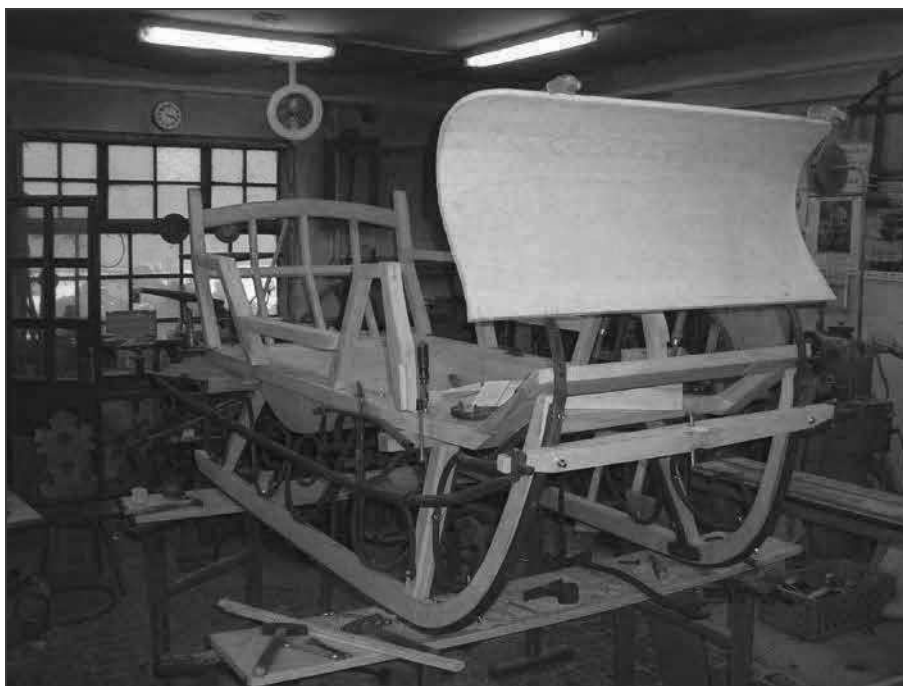
obr. 14 trakař

obr. 16 hřidel k pluhu

obr. 17 topůrka k sekerám

obr. 18 kočárové sáně

obr. 19 repasovaná bryčka

obr. 20 sáně - hnojčky

obr. 21 kočárové kolo s gumovým ráfem